

Paavo Uusitalo

* 12.7.1939 † 2.4.2016

HELSINGIN YLIOPISTON täysinpalvellut oikeussosiologian henkilökohtainen ylimääräinen professori, valtiotieteen tohtori Paavo Artturi Uusitalo kuoli 76-vuotiaana Helsingissä 2.4.2016. Hän oli syntynyt Oulussa 12.7.1939.

Tultuaan Oulun lyseosta ylioppilaaksi Paavo Uusitalo opiskeli Turun yliopistossa ja valmistui sieltä filosofian kandidaatiksi vuonna 1963. Tämän jälkeen hän siirtyi Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen assistentiksi ja toimi tehtävässä vuosina 1963–1968. Uusitalo valmistui Helsingin yliopistossa valtiotieteen lisensiaatiksi vuonna 1967 ja väitteli seuraavana vuonna tutkimuksellaan *Vankila ja työsiirtola rangaistuksena* saaden valtiotieteen tohtorin arvon 1970.

Uusitalon akateeminen ura jatkui Helsingin yliopiston sosiologian vt. apulaisprofessorina 1969–1971, valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan nuorempana tutkijana 1972–1973 ja **Nordiska Institutet för Samhällsplanering** -laitoksen (Tukholmassa) tutkimusassistenttina 1972–1975. Tampereen yliopiston sosiologian professorina Uusitalo työskenteli 1975–1978. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan oikeussosiologian apulaisprofessoriksi hänet nimitettiin

vuonna 1978 ja aineen henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi 1984. Viimeksi mainitusta tehtävästä Uusitalo jäi vanhuuseläkkeelle 2004. Sen jälkeen hän työskenteli vuoteen 2008 asti sosiologian professorina Nikolaus Kopernikus -yliopistossa Toruńissa Puolassa.

Kaikkiaan Paavo Uusitalo suuntautui hyvin kansainvälisesti akateemisessa toiminnassaan: hän oli Tukholman tutkimuskauden ja Toruńin professorikauden lisäksi Asla Fulbright -tutkijastipendiaattina Wisconsin-Madisonin yliopistossa Yhdysvalloissa 1968–1969 ja Kalifornian Berkeley-yliopistossa vuonna 1969, vierailevana professorina Tukholmassa 1981 sekä tutkimusjohtajana ja vierailevana tutkijana Oikeussosiologian kansainvälisessä instituutissa Oñatissa Espanjassa 1991–1993.

Uusitalo toimi Pohjoismaisen kesäakatemian Helsingin paikallisosaston hallituksen jäsenenä 1966–1970, Yhteiskuntasuunnitteluseuran puheenjohtajana 1970–1972, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellisen yhdistyksen puheenjohtajana 1980–1981, Pohjoismaisen sosiologiyhdistyksen puheenjohtajana 1987–1988 ja Pohjois-Pohjalaisen osakunnan inspehtorina 1997–2002. Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi hänet valittiin vuonna 1992.

Paavo Uusitalon tutkimustyö kohdistui erityisesti oikeussosiologiaan, kriminologiaan, yhteiskuntasuunnitteluun, liikenneturvallisuuden sekä talouden, yhteiskunnallisten laitosten ja rakenteiden sosiologiaan ja yliopistohallintoon.

Uusitalon mainittu kriminologinen väitöskirja oli luomassa perustaa Suomen kriminaalipoliittisen ajattelun suurelle muutokselle. Siinä rikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen johtaneessa murroksessa alan tutkimuksella ja tutkijoilla oli tärkeä merkitys. Väitöskirjan tulosten mukaan työsiirtoloiden käyttöönotolla ei ollut rikollisuuden ehkäisytaimien kannalta päästy parempaan tulokseen kuin jos rangaistusten täytäntöönpanoon olisi käytetty yksinomaan vankiloita. Työsiirtoloiden käyttöönotolla oli kuitenkin vähennetty vapausrangaistusten käytöstä aiheutuva haittavaikutuksia eli tuomittujen kärsimyksiä ja valtion vankeinhoitokustannuksia. Näitä tutkimustuloksia hyödynnettiin rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän uudistamisessa 1970-luvulta lähtien.

Teoksellaan *Suunnittelun tavoitteet ja keinot* (1974; ruots. *Samhällsplaneringens mål och medel*, 1976) Paavo Uusitalo osallistui yhteiskunta- ja kaupunkisuunnittelusta käytyyn aikalaiskeskusteluun. Sen keskeiset tutkimuskysymykset koskivat yhteiskuntasuunnittelun tavoitteita, yhteiskunnan tilamittareiden kehittämistä, kustannus-hyötyanalyttisiä vertailumenetelmiä sekä tavoitteiden ja keinojen välisiä suhteita. Uusitalon kirjan ideoilla oli välitöntä vaikutusta maamme kriminaalipoliittikan tavoitteiden ja keinojen uudelleen arviointiin.

Uusitalo sovelsi tavoite-keino-analyysia muun muassa hänelle läheisen asian, liikenneturvallisuustyön suunnitteluun. Myöhemmin Uusitalo arvosteli tutkimus-

tulostensa perusteella tasavallan presidenttien Urho Kekkosen ja Mauno Koiviston uudenvuodenpuheita, joissa oli vaadittu tiukempia toimia rattijuoppoja vastaan, hänestä olennaisempaa olisi ollut kiinnittää huomiota liikennenopeuksien alentamiseen ja liikenneturvallisuutta parantaviin rakenteellisiin keinoihin.

Monografian *Työttömyys, laki ja talous* (1984) Paavo Uusitalo kirjoitti yhdessä Jaakko Uotilan kanssa. Siinä tekijät pohtivat muun muassa osittaista toimeentulon eriyttämistä työstä – nykytermein perustulon käyttöönottoa – ja työpaikkoja synnyttävää yritysverojarjestelmää. Jälkimmäisen aihepiirin tutkimusta Uusitalo jatkoi Anneli Levo-Kivirikon kanssa laaditussa teoksessa *Työllistävä verotus: työllisyys, yritysverotus ja sosiaaliturvan rahoitus* (1999).

Paavo Uusitalo oli oikeussosiologian professorina uranuurtaja alallaan Suomessa. Oppiaineen ja apulaisprofessorin perustaminen oikeustieteelliseen tiedekuntaan 1970-luvun puolivälissä selittyi pyrkimyksistä vahvistaa tiedekunnan opeutuksessa oikeuden ja yhteiskunnan vuorovaikutusta valaisevaa ainesta ja sen myötä yhteiskuntatieteellisten opintojen osuutta. Tiedekunnassa ei pystytty turvaamaan aineen professorin tehtävän pysyvyyttä Uusitalon eläkkeelle jäännin jälkeen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan asema on kuitenkin vuodesta 2015 vahvistunut valtiotieteellisessä tiedekunnassa, kun nämä aineet käsittävä laitos siirrettiin sinne oikeusministeriön alaisuudesta.

Ulkomaiselle lukijakunnalle kirjoittamassaan artikkelissa *Sociology of Law in Finland* (1990) Paavo Uusitalo katsoi suomalaisen oikeussosiologian juurten olevan osaksi sosiaalitieteissä ja osaksi humanistisissa tieteissä. Kriittinen sosiolo-

ginen tutkimus muun muassa epäoikeudenmukaisesta tai ihmisiä kontrolloivasta lainsäädännöstä ja sen toimeenpanosta kasvoi merkittäväksi 1960-luvulta alkaen. Pohjoismaisen kriminologisen yhteistyöneuvoston perustamisen (1962) edistämä ja muu pohjoismainen tutkijaverkosto olivat oikeussosiologian esiinnousussa tärkeitä. Oikeussosiologian tuli Uusitalon mukaan olla sidoksissa yleisosiologiseen teorianmuodostukseen ja metodologiaan.

Oikeussosiologian oppimateriaalia sisältävässä teoksessa *Yhteiskunnallisesta sääntelystä* (1982) Uusitalo piti sosiologisen tutkimuksen hedelmällisyyden tärkeimpänä arviointiperusteena sen arki-ajattelua parempaa kykyä hahmottaa kielen avulla yhteiskunnallisia ilmiöitä ja tuoda siten esiin yhteiskunnan rakenteessa piileviä uusia toimintaedellytyksiä.

Paavo Uusitalo esiintyi 1990- ja 2000-luvulla aktiivisena yliopistoautonomian vaalijana sekä yliopistojen itsehallintoa ja niiden kollegiaalista johtamista heikentävien lainmuutosten voimakkaana arvostelijana. Tuolta ajalta on hänen yhdessä Jukka Lipposen kanssa toimittamansa teos *Yliopisto ja valtiovalta* (1995). Uusitalo korosti muun muassa, että yliopisto on moraalinen yhteisö ja vallankäytön perusteluvel-

voitetta ylläpitävä laitos ja sen perusta on avoin keskustelu.

Paavo Uusitalo toimi itse esimerkillisesti tuon yliopistoyhteisön ominaispiirteen mukaisesti. Hän oli tutkimustyönsä ohessa aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelija ja edistyksellisten kannanottojen esittäjä elämänsä loppuun asti.

Tämän kirjoittaja tutustui Paavo Uusitaloon Pohjoismaisen kesäakatemian toiminnassa. Olin hänen oppilaansa, kun rikosoikeuden nuorena tutkijana täydensin opintojani kriminologiassa ja suoritin valtiotieteen kandidaatin tutkinnon sosiologia pääaineena. Oikeustieteellisessä tiedekunnassa meistä tuli 25 vuoden ajaksi professorikollegoita. Hyvässä yhteistyösämme oli vain kerran siitä johtunut pieni särö, että olin 1990-luvun puolivälissä esimiehenä yhdistämässä kahta pientä laitosta (rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden), mitä Uusitalo organisaatiotutkimukseen tukeutuen vastusti. Sittemmin laitosjaosta tiedekunnassa luovuttiin kokonaan.

Paavo Uusitalon harrastuksia olivat purjehdus, veneen rakennus ja erilaiset kuvataiteen kokeilut. Hän oli ystävänä ja keskustelukumppanina innostava, toista kunnioittava ja huumorintajuinen. Puhujana Paavo osasi harmata yleisönsä.

Raimo Lahti